

PRIČE IZ DAVNINE PRIČE I PREDAJE UKRAJINACA IZ HRVATSKE (KANIŽA)

LJILJANA MARKS
 Institut za etnologiju i folkloristiku
 Zagreb, Zvonimirova 17

UDK 398:883-3.01:323.11(=83)(497.3)
 Izvorni znanstveni članak
 Primitjeno 28. X. 1991.

Autorica razmatra pričanja Ukrajinaca iz Slavonije na temelju već objavljenih priča i vlastitih magnetofonskih zapisa. Istražuje dva međusobno prepletena i jezična i sadržajna sloja: utjecaj hrvatskoga jezika i hrvatske usmenoknjiževne tradicije na ukrajinske priče (pričane na ukrajinskom) i sačuvane elemente ukrajinskoga jezika (i tradicije) u tim istim pričama kazivanim na hrvatskom jeziku.

Elementi hrvatskoga jezika u ukrajinskim pričama promatrani su na njihovim njemačkim prijevodima, gdje su hrvatski izrazi uglavnom ostavljeni neprevedeni, a u hrvatskim je zapisima tih istih priča taj sloj nevidljiv. U zapisima ukrajinskih priča na hrvatskom jeziku (prema magnetofonskom zapisu) vidljivi su, naravno, elementi ukrajinskoga jezika. Uspoređuju se, nadalje, motivi ukrajinskih priča s motivima hrvatskih priča iz istoga sela, te s varijantama tih istih priča iz Slavonije.

Pričanjima Ukrajinaca počela sam se baviti slučajno. Kolega Bohdan Mykytiuk iz Njemačke, koji je već desetak godina ranije istraživao pripovjedački repertoar Ukrajinaca i koji je za poznatu njemačku ediciju «Die Märchen der Weltliteratur» priredio knjigu ukrajinskih narodnih priča, došao je ponovno 1981. godine u Kanižu, selo udaljeno dvadesetak kilometara od Slavonskog Broda. Priključila sam mu se kako bih upoznala priče Ukrajinaca, a i ostalih suseljana, te vidjela da li ima i kakva su međusobna prepletanja u pripovjedačkom repertoaru ukrajinskog i hrvatskog stanovništva; koliko je uopće živa pripovjedačka tradicija: da li je pripovijedanje priča još uvijek, barem djelomice, dio svakodnevnih povremenih okupljanja ili priče žive tek zapretane negdje duboko u sjećanju ljudi i pričaju se tek kad ih netko spomene ili provocira. Zanimalo me, nadalje, da li su u pričanjima Ukrajinci zatvoreni unutar svoje jezične zajednice ili postoji živa komunikacija između njih i ostalih suseljana.

U Kaniži danas živi oko 350 Ukrajinaca, koji su iz istočne Galicije stigli u dva navrata: na početku stoljeća (veći dio današnjih kazivača rođen je ovdje ili su bili vrlo mala djeca kad su stigli) i prije tridesetak godina iz Bosne (Devetina, Selište) u potrazi za boljom zemljom. Grupa Ukrajinaca iz Bosne u međusobnim kontaktima danas više govori ukrajinski od one starije grupe. U svom međusobnom komuniciranju u selu i u kući ukrajinski govore samo najstariji ljudi, a priče koje su od roditelja slušali ukrajinski ili čitali u knjigama, djeci i unucima pričaju uglavnom hrvatski. Zanemarivanju i postiskivanju ukrajinskoga jezika razlog su i česti miješani brakovi između Ukrajinaca i Hrvata.

Zbirka priča, koja je nastala prilikom mog tadašnjeg istraživanja i koja je bila predložkom za analizu, podudara se samo djelomično sa starijim zapisima Bohdana Mykytiuka; neki su kazivači u međuvremenu otišli iz sela, tog su časa bili bolesni ili su umrli. O repertoaru i osobinama tih priča (jer pripadaju u selo o kojemu govorim)

pišem stoga prema Mykytiukovoj zbirci, odnosno prema prijevodu tih priča na njemački.

U tekstovima sam promatrala dva međusobno prepletena i jezična i sadržajna sloja: utjecaj hrvatskoga jezika i hrvatske usmenoknjiževne tradicije na ukrajinske priče (pričane na ukrajinskom) i sačuvane elemente ukrajinskoga jezika (i tradicije) u tim istim pričama kazivanim na hrvatskome jeziku.

Budući da ne znam ukrajinski, elemente hrvatskoga jezika u ukrajinskim pričama promatrala sam na njihovim njemačkim prijevodima, gdje su hrvatski izrazi uglavnom ostavljeni neprevedeni. U hrvatskim je zapisima tih istih priča taj sloj nevidljiv. U zapisima ukrajinskih priča na hrvatskome jeziku (kako sam ih snimila) vidljivi su, naravno, elementi ukrajinskoga jezika.

Najraširenija i najpoznatija priča u selu je priča o ženi koja je bila tri puta sahranjena (AT 1536 A)¹. Pretpostavlja se da ju je iz Galicije donijela pokojna kazivačica Matus, a od nje ju je zatim (kao i brojne druge usmenoknjiževne tekstove) preuzelo čitavo selo jer se u pravilu pričala uz čuvanje mrtvaca². Priča govori o vojniku koji je dopust odlučio provesti u nekom bogatom selu a ne kod kuće. Pred Uskrs dolazi u selo u kojemu su živjela dva brata: bogati i siromašni. Kad ga bogati otjera bez večere s praga svoje svom kuće siromašnom bratu, vojnik mu se odlučuje osvetiti. Krade njegovoj ženi košaru s hranom namijenjenu sutrašnjem uskrsnom blagoslovu hrane, a zatim smišlja grotesknu priču s mrtvom staricom koju tri puta pokapaju. Dok priča tu priču ukrajinski, kazivačica je smješta u današnje vrijeme i prostor. Vojnik, naime, ujutro odlazi u susjedno selo, ali napominje da će se uvečer vratiti na spavanje. Da bi pokazala kako je to moguće, kazivačica interpolira rečenicu: « . . . otišao je otprilike kao do Šumeća, a možda još i bliže, možda tako daleko kao do Bebrine. » (sela u okolici Kaniže) i time zapravo smješta radnju u svoje selo. Radnja zatim teče prema pravilima priče, a završava lijepom završnom formulom u stihu.³

Priča o ludom Petru, bogatoj brezi i popu u volovskoj koži zabilježena je isto 1967. godine u Kaniži⁴. Tri su najstarija sižea priče o popu u volovskoj koži zabilježena kao pripovjedne pjesme u Ukrajini još sredinom 19. stoljeća.

Pretpostavlja se da su seoski slušatelji preuzeli siže, preoblikovali ga i dalje prenosili kao prozu. Motiv je u Ukrajini bio vrlo raširen, a kazivačica iz Kaniže čula je priču od svoje bake⁵. Tekst koji kazivačica govori 1967. godine neminovno je doživio promjene u odnosu na svoje starije varijante. U priči se govori kako je ludi Petro u šumi uz deblo breze svezao kozu i nakon dugo vremena dolazi na isto mjesto i traži da mu breza plati kozu koju su u međuvremenu pojeli vuci. Zapuhao je vjetar, breza je zaškripala i kazivačica izgovara neprevodivu onomatopeju «krrrrr», a Petro, slijedeći zvukovnu asocijaciju te onomatopeje odgovara drvetu: «Ne, ona nije krepala. . . », pri čemu riječ *krepala* kazivačica govori hrvatski, a objašnjava je dodatnom ukrajinskom rečenicom: «Kad se naime jugoslavenski kaže krepala, to znači uginula». Ili: na kraju te iste priče žena savjetuje mužu da popa obučena u volovsku kožu proda Ciganima, koji kupuju takve čudne stvari i time izvode razne predstave ili «kako se ovdje jugoslavenski kaže, *circus*».

Zamjenjivanje ukrajinskih riječi hrvatskima može biti interpretirano kao osuvrenjivanje bajke (bez obzira da li je stilistički relevantno) – kad se upotrebljavaju hrvatski nazivi za tehničke pojmove (frižider, radio) jer kazivač ne poznaje njihove ukrajinske nazive, ali, kao u navedenim primjerima, hrvatski izrazi mogu pridonijeti i boljem nijansiranju priče, njezinu uklapanju u sredinu u kojoj se kazuje. Takvo vješto pričanje priča zahtijeva aktivno poznavanje obaju jezika jer slične postupke kazivač provodi pričajući ukrajinske priče hrvatski. Interesantno je da u hrvatskom tekstu Ukrajinci ostavljaju ukrajinska imena junaka, premda ih vrlo lako mogu prevesti na hrvatski, te time čuvaju i nešto od autentične atmosfere priče.

Kazivači pričaju jezikom koji su čuli i naučili uglavnom u kući i on se vrlo razlikuje od današnjeg književnog ukrajinskog jezika. Kako jezik čuvaju uglavnom stariji ljudi – dok mlađi idu u hrvatske škole, studiraju, odlaze iz sela, rijetko se vraćaju i sve manje govore ukrajinski – riječi koje im nedostaju uzimaju iz hrvatskoga jezika (a ne iz današnjeg ukrajinskoga kojim nemaju nikakvih dodira). Ta se situacija razlikuje od od slične situacije u Gradišću, gdje Hrvati u svojoj zatvorenoj jezičnoj zajednici govore jezikom koji je mnogo stariji i različit od današnjeg standardnog hrvatskog jezika. Međutim, Gradišćanci na posebnim tečajima hrvatskog jezika (u Hrvatskoj) uče hrvatski i tako on, a ne njemački, postaje izvorom za obogaćivanje praznih mjesta gradišćanskog jezika (*Erzählgut der Kroaten aus Stinatz*, 1983: LXI-LXIV).

Opširnije ću govoriti samo o onim kazivačima koji su kazivali više tekstova i koji su osebujni pripovjedači. Možda će te različite pojedinačne ljudske sudbine i poneki anegdotalni događaj iz njihova života najbolje govoriti o radostima, mukama i razmišljanjima starije generacije Ukrajinaca davno istrgnute iz svoje matične domovine. Otuda možda i mnogo nerazumijevanja između djece koja odlaze i zaboravljaju (odlaze, naravno, i zbog gospodarskih razloga jer je rad na zemlji težak i ne donosi mnogo) i roditelja koji ostaju potpuno sami u polupraznim siromašnim kućama. Majka Marije Kučinski (r. Zeleni, 1914. godine) došla je iz Ukrajine u Sibinju 1901. godine, a zatim se udala u Kanižu, gdje se Marija i rodila. Marija je završila tri razreda osnovne škole i dva opetovnice jer je bila najstarija pa je morala ostati kod kuće i čuvati braću. U školi nisu učili ukrajinski, ali su imali bukvar, tako da zna čitati i ukrajinski. Djed, tatin tata, bio je u Ukrajini seoski starješina u selu Kozivka i tata je imao dvanaest godina kad su stigli u Kanižu. Mamin je pak tata preprodavao stoku po sajmovima: Marija tvrdi da je bio Poljak, ali da je pričao ukrajinski (vjerojatno je bio Ukrajinac, rimokatolik). Priče je samo na ukrajinskom jeziku slušala od djeda (po mami) i od tate. Upravo te djedove priče mnogo bolje pamti i radije priča. Sama priča o njemu da je bio veseljak. «Jo, on ide kad netko umre, onda on cijelu noć (priča). Al on bi ovdle, ondle, i sam se uvijek smiju od njega. On jako voli pričati.

'Dida je volio hodati i na vašare'. Zgodna je priča kako su prodavali ludu kravu: «E, ja i dida tjerali kravu na vašar, a ta krava bila luda, tjela ubost i lupiti. A idemo mi, a vamo kod Broda na Budaljinke, a oni u njeko dvorište uveli kravu i u kravu po litre rakije sipali. Sad ta krava pijana i ona je na pijaci mirna. Al on je

gledo nju daleko prodat, da mu ne mogu vratiti. A on je nju kupio, jel je s time vašario. Vud kupio, tamo prodao. Ha da.»

Udala se sa dvadeset godina i deset godina nije mogla imati djece. Tada je rodila djevojčicu koja je sa osamnaest mjeseci umrla, a zatim sina koji je u vrijeme zapisa bio pogonski inženjer u Brodu, u »Đuri Đakoviću«. Oženio se s Hrvaticom, više nitko ne govori ukrajinski, što joj je žao.

Dobra je kazivačica, ali je, nažalost, mnoge priče zaboravila i sjeća se tek ponekih motiva. Rado priča unucima, ali ne sve priče koje zna jer ih sve ne može ispričati na hrvatskom, a djeca ne znaju ukrajinski. Priča im i Grimmove priče, koje je čitala (*Crvenkapica, Ivica i Marica*). Jedina je u selu ispričala priču o životinjama (o vuku i lisici) premda su one česte u ukrajinskoj pripovjedačkoj tradiciji;

Mihaljina Čorni (r. Foremnij, 1911.) je u Kanižu došla iz Bosne. Dok su još tamo živjeli, muž je često odlazio u Srijem za vrijeme sezone kopanja, žetve ili branja kukuruza kako bi zaradio novce za porez i odjeću. A ona je s djecom bila kod kuće, skupljala usjeve i radila na zemlji.

Kasnije se »narod malo uzbunio. Ajmo dalje, ajmo dalje. Ajmo dalje. I tud je bio pop, kao iz naše parofije iz Bosne.« I tako su oko 1957. godine stigli amo. Sedam obitelji je prije toga već dobilo potkućnice u Indiji (Vojvodina); pet je godina općina i njih čekala, ali nisu otišli. Sad joj je žao. Kaže da i djeca žale jer je tamo bila dobra zemlja. Tu su ostali, za nekoliko se godina sin oženio, kupili su kuću u kojoj žive i danas. »Djeca su otišla, svako svojim putem. I tako to i do dan danas.« Kuća im je vrlo trošna i vlažna, nisu uveli čak ni struju, jer nisu imali novaca kad je struja stigla u selo; muž je bolestan, ima astmu. Plete košare koje prodaje u susjednim selima ili u Slavonskom Brodu na tržnici. S djecom nemaju puno veza: sin je u Slavonskom Brodu i majka ide obično pitati na portu njegova poduzeća kako je. Tako je od portira saznala da je snaha rodila i treću kćer. Eto tako, žive prepušteni sami sebi i samoći. Tužno.

A Mihaljina je neobično vedra žena. Odjednom živne dok priča priče. Pričala je uglavnom poučne priče kako treba vjerovati i Crkvi i Bogu jer je u raju lijepo i svaka duša ima pred sobom puni stol pa čak i kad joj ništa ne treba. Tu je priču (o rajskom izobilju), kaže, čula od nekog momka iz Bosne koji je umro pa oživio. Kaže da vjeruje u takve priče (ispričala je nekoliko o mrtvima koji se vraćaju, te o bogatašima i siromasima), voli ih pričati, a bajke je zaboravila. Spomenula je Grimmove i Andersenove priče koje je čitala na hrvatskom, a zatim ih dalje pričala na ukrajinskom jer joj je tako lakše.

Stjepan Jurkiv je rođen u Kaniži 1938. godine. Tu su se rodili i njegovi roditelji i u kući se govorilo uglavnom hrvatski. Priče je, međutim, slušao od bakina brata na ukrajinskom. (Jurkiv kaže da je taj djed bio Poljak, ali je vjerojatnije da je bio rimokatolik pa ga je poljska administracija, zbog polonizacije što ju je provodila u Galiciji, vodila kao Poljaka. Inače ne bi znao pričati na ukrajinskom.) Završio je šest razreda škole, danas radi kao čuvar, a dobro i rado svira harmoniku pa ga često pozivaju da svira na svadbama.

Dobar je pripovjedač, izvrsno povezuje i kombinira različite epizode u vrlo duge priče. Sam kaže da ih je slušao više puta i da ih zna pričati onako kako ih je prvi puta čuo, da neki pripovjedači svaki puta nešto dometnu ili ispuste, ali je on to baš tako zapamtio. Uz duge bajke, koje je slušao u djetinjstvu na ukrajinskom, Jurkiv priča i priče koje su dio hrvatske usmene tradicije.

Premda je priče govorio možda više hrvatski nego ukrajinski, određene formule, ključne za razumijevanje priče, pamti na ukrajinskom i dugo nije ni znao što točno znače niti ih je mogao prvesti na hrvatski, a osjećao je da priča bez njih ne može. Npr. u priči o kitajskom kralju muž mora poderati cipele da bi našao ženu koju je izgubio svojom greškom; zapovijed «Dok ove cipele ne podereš, onda ćeš me naći» godinama je govorio: «Jako čobote podreš, to me zdebeš» jer nije mogao naći adekvatan prijevod, a tu rečenicu nije mogao izostaviti⁶.

Ili: Marija Kučinski je samo na ukrajinskom slušala priče od tate i djeda (upravo te najbolje pamti i najviše ih je pričala djeci i unucima); Stoga mi je vrlo nerado i teško na hrvatskom govorila priču o dva brata, bogatom i vrijednom, siromašnom i lijenom, a izraz «bosačke», koji je ključni za njezino razumijevanje, nije ni do danas uspjela ni prevesti ni protumačiti⁷. (Vjerojatno se radi o torbi iz dva dijela, poput bisaga.)

Obratna je situacija s pričom o zloj ženi koja bez ikakva razloga želi kolačima otrovati nedužnu staricu, a zapravo otruje vlastitu djecu⁸. Ta je priča tipa AT 837 u repertoar Ukrajinaca ušla iz hrvatske ili srpske pripovjedačke tradicije. Objavljena u Vukovoj zbirci priča, a u Zavodu za istraživanje folklora u Zagrebu postoje dvije njezine varijante u rukopisnim zbirkama⁹. Priču su u Kaniži pričale i Anđa Matković, koja ju je čula od žena u Bosni, gdje se rodila i otkuda je 1948. godine došla u Kanižu, i Mihaljina Čorni. (B. Mykytiuku ju je pričala na ukrajinskom.) M. Čorni je priču čula od svoje sestre na ukrajinskom, ali je sestra rekla da je «govor bio hrvatski kad ona kaže «Sebi, sinko, daješ, sebi!«. Kazivačica pretpostavlja da ju je sestra čula od Hrvata ili Srba još u Bosni, dopala im se, dalje su je pričale ukrajinski (i u Kaniži), ali poslovičnu izreku, koja je u ovom slučaju i poanta priče nisu nikad preveli na ukrajinski.

Dokaz je to indirektno da se formule kao fiksacija neke misli ili pojma što se redovito ponavlja najduže zadržavaju u tekstu priče i da se najteže prevode na drugi jezik.

Kad govorim o međusobnim prožimanjima pripovjedačkog repertoara Hrvata i Ukrajinaca, ne želim pokazati ili dokazivati što je tko i da li je od koga preuzeo (jer mislim da je to nepotrebno i da se ne može dokazati), već jednostavno upozoriti kako je pričanje priča živi proces, kako se pojedini sižeji pretaču, prelaze iz jedne tradicije u drugu obogaćujući ih. Priča se priča unutar jedne grupe i svaki je njezin slušatelj, koji neposredno sudjeluje u tom komunikacijskom činu, potencijalni pripovjedač. Neki će pamti samo ključna mjesta, uvodne ili završne formule, dok će oni nadareni variranjem poznatoga sižea, izborom i karakteriziranjem likova, te načinom jezičnoga izražavanja stvoriti usmenoknjiževno djelo s novom estetskom obavijesti. Nisam sigurna da li je Stjepan Jurkiv sve priče koje je meni ispričao zaista

čuo samo od svog djeda, kad se zna da je uvijek bio komunikativan, da je bio u mnogim situacijama kad su se pričale priče koje je volio i slušati i pričati. Upravo je u njegov pripovjedačkom repertoaru mnogo motiva koji korespondiraju s hrvatskim materijalom zabilježenim u današnje dane gotovo na istom području. Navodim stoga tipove priča uglavnom iz njegova repertoara (nešto i Marije Kučinski) i kao posredni dokaz kako su krive predodžbe o arhaičnosti manjine i njezinoj zatvorenosti unutar svoje jezične zajednice.

Priča o tri brata od kojih najmlađi izuči za lopova, a zatim prevari cara ili grofa česta je u hrvatskoj usmenoj tradiciji. Zabilježila sam njezinu varijantu 1974. godine u Šaptinovcima u Slavoniji¹⁰ i ta se varijanta gotovo podudara s ovom iz Kaniže¹¹. U Kaniži je isti tip priče kazivao i Josip Dasović,¹² poznati seoski pripovjedač, koji je često priča uz čuvanje mrtvaca, a tvrdi da ju je još u djetinjstvu čuo u Lici, otkuda je i došao u Slavoniju.

Priča o nemuštom jeziku (AT 670)¹³, odnosno o čovjeku koji je spasio zmiju i ona mu daruje sponosnost da razumije govor svih životinja objavljena je u šest zbirki priča iz Hrvatske.

Priča o zloj mačehi (AT 480) koja pastorku šalje iz kuće, a kad se vraća bogata, šalje svoju lijenu i zločestu kćer koja se vraća s kovčegom punim zmija koje ih obje ubijaju, objavljena je u više zbirki priča s hrvatskog i srpskog područja, a dvije su njezine varijante zabilježene 1974. u Slavoniji¹⁴.

I priča o starcu koji je sinovca učio krasti (AT 1525 D)¹⁵, a zatim sinovac uspješno prevari i samoga strica, više je puta objavljena, a u ZIF-u se nalaze dvije njezine suvremene varijante iz Slavonije¹⁶.

Zabilježila sam i jednu varijantu priče o polifemu (AT 1137)¹⁷ kao poučnu priču o bidaku (kako se to kaže galicijanski) koji je tražio zlo i našao ljudoždericu, spasio se lukavstvom, ali je ostao bez ruke i nije se više micao iz kuće. Kazivačica Marija Kučinski kaže da je tu priču pročitala u nekoj ukrajinskoj knjizi (nije se sjećala u kojoj), a zatim ju je često pričala jer joj se dopala. U hrvatskoj i srpskoj usmenoj tradiciji pripovijetke s tim sižeom su kopnene s izrazito stočarskim obilježjem.

Međutim, nedvojbeno je da su Ukrajinci iz hrvatskoga pripovjedačkog repertoara preuzeli priču o kralju Midi (AT 728, o caru Trojanu). Sofija Sobotnicki ju je čula od svoje susjede Hrvatice i dalje govorila ukrajinski, kako ju je zapisao i B. Mykytiuk. Meni ju je pak Stjepan Jurkiv govorio hrvatski. Njegova je varijanta ove poznate priče gotovo istovjetna sa četiri zapisa iste priče iz okolice Đakova iz 1957. godine¹⁸. Priča govori o caru Trojanu, koji je imao kozje uši i svaki bi dan ubijao brijača koji ga je brijač e da bi sačuval tajnu o svojoj nakaznosti. Došao je red i na mladog momka kojemu pop savjetuje da iskopa rupu u zemlji i da zemlji povjeri istinu. Iz rupe je, međutim, izrasla vrba iz koje su pastiri napravili sviralu. Car ih je čuo, ali je momku oprostio.

U ukrajinskoj je tradiciji predaja o Midi vezana samo uz priču o ukrajinskom poglavici Šoludivi Bunjaku, koji je robio i palio po Ukrajinu, te se sačuval kao

stravičan lik u različitim narodnim predajama, pa i u vrlo osebnim redakcijama predaje tipa Midine tajne. Poznate su samo tri varijante te predaje objavljene u prošlom stoljeću (Bošković–Stulli, 1967: 211).

Već i na samom terenu za vrijeme istraživanja, a i pregledom snimljenoga materijala, vidjela sam da su u pripovjedačkom repertoaru Ukrajinaca predaje mnogo rjeđe od priča, što je gotovo obrnuta situacija od ostalih sredina. Kad sam god dosad istraživala pripovijedanja Hrvata, svi su najprije pričali predaje, bilo kao vlastiti doživljaj (memorat) ili kao događaj koji se dogodio nekom poznatom (fabulat). Doživljaju predaje u pravilu odgovara stvarni povod, kao magla, oluja, noć ili vjetar, koji se u tom trenutku podudara s raspoloženjem kazivača ili aktera događaja; strah se osjeća kao intenzivan doživljaj koji prema van projicira demonske likove i kao prijetnja magičnog svijeta (Röhrich, 1966: 4-5). Predaja kazuje o svim dubokim emocijama koje potresaju čovjeka (strah, bolest, smrt, veselje) te je stoga zatvorena u sebe, tajanstvena, katkad i mistična jer sudar s tim drugim svijetom uzbuđuje ali istovremeno i fascinira.

Sadržaji i kompozicija nekolicine zabilježenih predaja Ukrajinaca ne razlikuju se od predaja koje se pričaju u hrvatskim selima. To su uglavnom kratke predaje s mitskom tematikom što se isprekidanim rečenicama na uzbudljiv način iskazuju u prvom ili trećem licu. Govore o susretu s vilama, o vilinskom kolu, o tome kako su se konjima rasplitale grive što su ih splele vile, o konjima koji se nisu nikako mogli pomaknuti s mjesta, o neobjašnjivim vatrama na obali rijeke, o mori, te o mrtvoj majci koja se vraćala djetetu¹⁹.

Sve su locirane uz Kanižu (osim nekih uz Bosnu ako su kazivači iz Bosne došli u Kanižu) i uz poznate ljude, osim jedne necjelovite predaje o mrtvoj majci za koju je M. Čorni rekla da se dogodilo u Ukrajini i da se slabo sjeća.

Sami tekstovi priča ipak bi najbolje govorili o toj maloj grupi Ukrajinaca davno istrgnutoj iz svoje matične domovine. Čuvajući svoj jezik i običaje žive tu rastrgani između želje da zadrže sjećanja i veze uz domovinu koje se većina i ne sjeća, i nastojanja da se što bolje uklope u sredinu u kojoj žive, u kojoj im je dom, djeca i unuci.

Navedeni rukopisi

(Napomena: kratica rkp. ZIF označuje rukopis Zavoda za istraživanje folkloru Instituta za filologiju i folkloristiku u Zagrebu; od 1. lipnja 1991. Zavod je promijenio ime i postao samostalni Institut za etnologiju i folkloristiku.)

Bogišić, Valtazar–Baldo: *Narodne pripovijetke i dr. Prijepisi iz Bogišićeve biblioteke u Cavatu* (rukopisni zapisi Marije Pohl–Bogišić, V. Bogišića, I. Miljana i drugih), 1855-1891, Rkp. ZIF 189. (Prijepis uredila M. Bošković–Stulli).

Bošković–Stulli, Maja: *Folklorna građa iz okolice Đakova*, 1957, Rkp. ZIF 259.

*** *Folklorna građa iz oklice Drniša*, 1958, Rkp. ZIF 342.

Marks, Ljiljana: *Narodne pripovijetke, predaje i pjesme iz Šaptinovaca (Slavonija)*, 1974, Rkp. ZIF 930.

*** *Usmena kazivanja iz Kaniže (Ukrajinci i Hrvati)*, 1981, Rkp. ZIF 1162.

BILJEŠKE

- ¹ Kratica AT i pripadajući broj odnose se na klasifikaciju pripovijedaka prema međunarodnom Aarne-Thompsonovu katalogu – *The Types of the Folktale. A Classification and Bibliographie. Antti Aarne's Verzeichnis der Märchentypen Translated and Enlarged by Stith Thompson. Second Revision. «FF Communications» No 184, Helsinki 1961.*
- ² Ta se priča, prema kazivanjima brojnih seljana, rado i često pričala i u ostalim uobičajenim pripovjedačkim situacijama (čijanje perja, komušanje kukuruza).
- ³ Završne formule u stihu čest su završetak ukrajinskih narodnih priča; u hrvatskoj su pripovjedačkoj tradiciji gotovo nepoznate.
- ⁴ Napominjem kao digresiju: Prodorom Mongola u 13. st. u Ukrajini je naglo prekinuta pripovjedačka tradicija. Tek u 16. stoljeću nastaju dume, lirsko-epske junačke pjesme koje su formalno sličile bajkama: imale su uvodnu formulu, glavni je dio, koji je govorio o nekom događaju, recitiran, a na kraju je bila završna formula. Pjevale su se uz pratnju nekog instrumenta, a najčešće su govorile o ratnim uspjesima Kozaka protiv Turaka, Tătara, a, kasnije, i Poljaka. Pretpostavlja se da su se tako izvodile i širile i brojne bajke. Dokaz su tome i zabilježene varijante priče o popu u volovskoj koži sredinom 19., pa i na početku 20. stoljeća, u kojima se prepleću prozni dijelovi teksta sa onima u stihu. Više o tome: *Ukrainische Märchen, 1979 : 237-261.*
- ⁵ Jedna je od varijanti zabilježena u Potnjanima kraj Đakova:Bošković-Stulli, Maja, *Folklorna građa iz okolice Đakova*, 1957, Rkp. ZIF 259, tekst 35.
- ⁶ Marks, Ljiljana, *Usmena kazivanja iz Kaniže (Ukrajinci i Hrvati)*, Rkp. ZIF 1162, tekst. br. 22.
- ⁷ Marks, Lj., Rkp. ZIF 1162, tekst br. 6.
- ⁸ Marks, Lj., Rkp. ZIF 1162, tekst br. 39.
- ⁹ Bogišić, Valtazar Baldo, *Narodne pripovijetke i dr. iz Bogišićeve biblioteke u Cavatu, 1855-1891*, Rkp. ZIF 189, tekst str. 176; Bošković-Stulli, Maja, *Folklorna građa iz okolice Drniša*, 1958, Rkp. ZIF 342, tekst br. 8.
- ¹⁰ Marks, Ljiljana, *Narodne pripovijetke, predaje i pjesme iz Šaptinovaca (Slavonija)*, 1974, Rkp. ZIF 930, tekst br. 80
- ¹¹ Marks, Lj., Rkp. ZIF 1162, tekst br. 24.

- ¹² Marks, Lj., Rkp. ZIF 1162, tekst br. 59.
- ¹³ Marks, Lj., Rkp. ZIF 1162, tekst br. 25.
- ¹⁴ Marks, Lj., Rkp. ZIF 930, tekst. br. 35 i 13.
- ¹⁵ Marks, Lj., Rkp. ZIF 1162, tekst br. 4.
- ¹⁶ Bošković–Stulli, M., Rkp. ZIF 259, tekst br. 15 i Marks, Lj., Rkp. ZIF 930, tekst br. 61.
- ¹⁷ Marks, Lj., Rkp. ZIF 1162, tekst br. 1.
- ¹⁸ Bošković–Stulli, M., Rkp. ZIF 259, tekstovi br. 7, 20, 32, 38.
- ¹⁹ Marks, Lj., Rkp. ZIF 1162, tekstovi br. 13, 14, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 35, 36, 37, 38.

LITERATURA

Bošković–Stulli Maja: *Narodna predaja o vladarevoj tajni*, Institut za narodnu umjetnost, Zagreb, 1967.

Erzählgut der Kroaten aus Stinatz, »Wiener slawistischer Almanach«, Sonderband 10, Wien, 1983.

Röhrich, Lutz: *Sage*, Stuttgart, 1966.

The Types of the Folktale. A Classification and Bibliographie. Antti Aarne's Verzeichnis der Märchentypen Translated and Enlarged by Stith Thompson. Second Revision. «FF Communications» No 184, Helsinki, 1961.

Ukrainische Märchen. Die Märchen der Weltliteratur, Herausgegeben von Bohdan Mykytiuk, Eugen Diederichs Verlag, Düsseldorf–Köln, 1979.

STORIES FROM PAST TIMES.
TALES AND LEGENDS OF THE UKRAINIANS IN CROATIA (KANIŽA)

Summary

The author discusses story-telling of the Ukrainians from Slavonia on the basis of already published material and her own fieldwork. She investigates two mutually interrelated linguistic and thematical layers: the impact of the Croatian language and Croatian oral literature on Ukrainian tales (on story-telling in Ukrainian) and the preserved elements of Ukrainian language (and tradition) in the tales told in Croatian.

The elements of the Croatian language in Ukrainian tales are studied in their German translations where Croatian expressions have been left untranslated. In Croatian recordings of the same tales that layer cannot be seen. In the recordings of Ukrainian tales in Croatian the elements of Ukrainian are of course noticeable.

In discussing the interrelations of the story-telling repertoire of the Croats and the Ukrainians it is pointed that story-telling is a living process, i. e. that certain motifs flow from one tradition to another. This is illustrated by the comparison of motifs of Ukrainian tales with the motifs of Croatian tales from the same village, and with the variants of the same tales from Slavonia